

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Антоанета Стефанова Джелъова,
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски, Филологически факултет,
Катедра по общо езикознание и история на българския език

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1. Филология (Общо и сравнително езикознание)

Общо представяне на получените материали

Със заповед № РД-22-72 от 17.01.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в ПУ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Общо и сравнително езикознание), обявен за нуждите на катедра „Общо езикознание и история на българския език“ към Филологически факултет.

За участие в конкурса за „доцент“, обявен в Държавен вестник, бр. 98 от 19.11.2024 г. и в интернет-страницата на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, като единствен кандидат участва гл. ас. д-р Марияна Асенова Карталова от Катедрата по общо езикознание и история на българския език от Филологическия факултет на Пловдивския университет.

Представеният от гл. ас. д-р Марияна Карталова комплект материали на хартиен и на електронен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

1. Молба по образец до ректора за допускане до участие в конкурса;
2. Автобиография по европейски формат;
3. Диплома за висше образование с придобита образователно-квалификационна степен „магистър“ с приложение;
4. Диплома за образователна и научна степен „доктор“;
5. Списък на научните трудове;
6. Научни трудове (копия на публикациите);
7. Списък на цитиранията;
8. Справка за съответствие с минималните национални изисквания;
9. Анотации на материалите по чл. 65. от ПРАСПУ
 - а) на български
 - б) на английски език;
10. Самооценка на приносите
 - а) на български език
 - б) на английски език;
11. Декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
12. Удостоверение за трудов стаж;
13. Документи за учебна работа;
14. Документи за научноизследователска работа;
15. Други документи – Приложения.

Кандидатът Марияна Карталова е приложила общо 21 научни труда, от които два са монографии.

Кратки биографични данни на кандидата

М. Карталова е родена на 23.04.1988. Завършва средно образование в ПГТ „Проф. А. Златаров“ в Пловдив през 2007 г. Придобива диплома за бакалавър – учител по български език и литература и гръцки език и литература – в Пловдивския университет през 2011 г. Магистър по специалност „Актуална българистика“ става през 2012 г. Защитава докторската си теза през 2016 г. От 2018 г. до 2020 г. работи като редовен асистент, а от 2020 г. до момента е главен асистент към катедра „Общо езиковедие и история на българския език“ към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. Участвала е в обучение и е придобила квалификация за вътрешен одитор (2023 г.). Член е на Комисията по акредитационни процедури и контрол по качеството на обучение към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Стреми се непрекъснато да повишава квалификацията си, като се включва в различни обучителни семинари. Има много добра подготовка за работа със съвременните образователни информационни и комуникационни технологии. Активно участва в научни проекти.

Обща характеристика на дейността на кандидата

Учебно-педагогическата дейност на кандидата може да бъде оценена като отлична. М. Карталова е подготвила и провежда различни лекционни курсове и семинарни занятия – Увод в общото езиковедие, Комуникация и комуникационна политика, Теория на превода, Основни аспекти на новогръцката граматика. Била е ръководител на успешно защитили дипломанти. Организира различни мероприятия и студентски дейности. Умее да работи в екип и да преодолява различни предизвикателства.

Оценка на научната и научно-приложна дейност на кандидата

Синхронното съпоставително изследване в монографията на М. Карталова *Езикова картина на света, отразена чрез зоо- и фитокомпонентни фразеологизми* е свидетелство за качествата ѝ на много добър изследовател. Авторът се старее да допълни непроучени полета в определена научна област при наличието на спорни теоретични въпроси. Изследването е приносно не само по отношение на българската фразеология, но и по отношение на гръцката, където подобни компаративни трудове също са малко на брой. Структурно-системните отношения на разглежданите гръцки и български фразеологизми са анализирани като вътрешносистемни и извънсистемни. Представени са лексикално-граматичните класове думи, образуващи фразеологичната структура, граматичната им характеристика и сферата на употреба на фразеологизмите. Съобразно основната дихотомия *език–реч* авторът дава своето решение на въпроса за разграничаване на образните и устойчивите сравнения.

Първата книга на М. Карталова е ценна за етнолингвистичните теоретични и приложни изследвания. Научната разработка е важна за преподавателската и преводаческата практика и за обучението по чужд език.

Публикуваните в периода от 2015 г. до 2024 г. статии бележат навлизането на М. Карталова в следващото научно поле – ономастиката. Текстовете са в три основни направления: продължаване на изследванията с фразеологична проблематика, съвместяване на фразеологията с ономастиката при наблюденията върху апелативизацията на личните имена и изцяло антропонимичните изследвания на системата на фамилените имена. Авторът популяризира своите наблюдения и изводи както в български, така и в чуждестранни научни издания. Изследванията са в пълно съответствие със съвременната научна лингвистична парадигма, чиято отличителна особеност е междудисциплинарността.

Интердисциплинарен е и подходът в монографията *Фамилените имена на българите, мотивирани от професия или занаят*. Избраната тема е актуална заради необходимостта да бъде направено едно цялостно системно-структурно проучване, чрез което да се представи езиковата картина на света от гледна точка на българската народопсихология. Фамилените имена (ФИ) имат сравнително устойчиво линейно развитие, отражение на историческото и социално-икономическото битие на българския народ.

Представеният хабилизационен труд е структуриран в увод, пет глави, заключение, азбучен показалец на ФИ и използвана литература. В Увода са ясно определени предметът, обектът и задачите на научното изследване. В Първа глава е направен преглед на изследванията в българската ономастика за развитието на система на ФИ и на нормативната уредба за именуването на българите. Авторът отлично познава предходните научни достижения по поставения проблем, както и нормативните документи от различни периоди, регламентиращи броя и формата на личните имена. Във Втората глава е направен етнографски преглед на родовите и семейни и взаимоотношения и на развитието на занаятите. Възникването на ФИ в този контекст се определя в периода на Възраждането (стр. 34). Стегнато и въз основа на документи и много добро познаване на основните етнографски изследвания М. Карталова посочва характерните занаяти и тяхното разпространение в отделните региони. Прегледът на законодателните и социално-икономическите предпоставки за функционирането на определени типове фамилни имена е свидетелство за научната зрялост на М. Карталова. Явен е авторовият стремеж към утвърждаване на новите научни дисциплини етнолингвистика и лингвокултурологията. В този план е изведено влиянието върху фамилните имена на смяната на основната обществена единица род със семейство и съответно връзката между *пращкор/прозвище – родово име – фамилно име*.

В Увода като метод авторът посочва комплексният подход при обработването на ексцерпирания материал чрез използването на „ономастичен анализ (имащ за цел да достигне до първата мотивираща основа) и етимологичен анализ (стр. 13)“. Трудът обаче надхвърля тази характеристика. Бих определила метода като комплексен структурно-системен метод. Фамилните имена като специфични езикови знаци, структуриращи собствена система, са представени в техните вътрешносистемни и извънсистемни езикови отношения. Изследват се отношенията между формата и съдържанието на фамилното име, отношенията му с останалите фамилни имена от същата система и извънсистемните отношения както на отделното фамилно име, така и на системата в цялост съобразно променящите се културно-исторически и социално-икономически условия.

Заявено е изключването на фонетичния анализ, но ФИ са дадени със своите фонетични и акцентологични варианти, а също и със словообразователните си варианти – *Зографов/Изографов, Дюлгеров/Дюлгяров, Домузчиев/Домусчиев, Ткачев, Ткачов; Кетибов/Кетипов, Фучеджиев/Фучеджиев; Ахчиев/Ахчийски, Балъков/Балъкчиев*.

Направена е тематична класификация (III глава) според семантиката на мотивиращата дума за означаване на лице с определен занаят или професия. Обособени са 17 тематични групи. Във всяка от тях ФИ са подредени по азбучен ред. Към всяко ФИ е посочен и номерът му в азбучния показалец, което позволява максимално бързо извличане на конкретна информация. В IV глава са представени 92 синонимни гнезда, които разкриват едновременното съществуване на лексикални явления от различни исторически периоди и различни езикови взаимодействия. При формирането на синонимните гнезда се отчита полисемантичността на мотивиращите думи.

Критични забележки и препоръки

Имам някои бележки, които предлагам като корекции при следващо издание на текста.

Смятам, че няколко ФИ не трябва да присъстват в разглежданата система с мотивираща дума за занаят или професия: *Въстанов, Гъндерски, Махлебашиев/Махлебашийски, Мукарев/Мукаров, Мюджеджиев, Опълченев/Опълченски*. Мисля, че посочените имена означават еднократна проява на лице (*Въстанов, Опълченев/Опълченски*), личностна характеристика (*Гъндерски, Махлебашиев/Махлебашийски*) или участие в някакъв ритуал (*Мукарев/Мукаров, Мюджеджиев*), а не постоянен занаят или професия.

Трябва да бъдат изключени от системата на ФИ някои сложни думи с главна основа глагол и име на животно – *Дерижабов, Деримишков, Деримечков, Кожодеров, Мишкодеров*, Тези ФИ имат пейоративно значение и са производни от фразеологизми от типа: *дера яре ‘кашлям’, дера козите/котките/лисици/ пръча* – разг. ‘повръщам’, *дера кожи* – ‘безмилост-

но, жестоко ограбвам, експлоатирам' и др. Изброените имена са обединени заедно с фамилията *Козинаров, Кожаров, Табаков/Табашки* в тематична група XIII, чието обособяване само по себе си не е необходимо.

Паронимията между някои ФИ и между приетите като мотивиращи думи е довела до грешки при определянето на някои синонимни гнезда.

В отношения на паронимия са мотивиращите думи и ФИ *Кафеджиев/Кафеджийски* с мотивираща дума *кафе* от турската дума *kahve* или гръцката *ο καφές* и *Каваджийски*, за което е приведена същата мотивираща дума. Мотивиращата дума за *Каваджийски* според мене е от първото значение на гръцката дума *κάβα* (1. *винарска изба*, 2. *миза (при покер)*). Считаю, че няма синонимия при ФИ *Кафеджиев/Кафеджийски/Кафежиски* и *Каваджийски*.

Паронимия откривам и при *Мекекчиев, Мекюков, Мекикчиев*, които са с мотивираща дума от турски, заета от персийски – *tekik* 'свалка за тъкачен стан', посочена от автора, и различното от тях *Мекичарски* за обозначаване на 'човек, който прави мекици'.

ФИ *Матарджиев* авторът извежда от диал. *маторджия* – *пастир или търговец на матори (нескопени овни)*. Съществува и дума *матара* 'войнишка манерка', която фонетично е по-близка до посоченото ФИ и има основание да бъде приета като мотивираща.

Смятам, че ФИ *Папучиев* фонетично е по-близо до *Папукчиев* и не е в синонимни отношения с посоченото *Паукчиев*, чиято мотивираща дума в славянските езици означава *паяк*.

При някои ФИ е посочена грешна мотивираща дума. При *Чушкарров/Чушкаррев* посочената като мотивираща дума от старобългарски *чѹшкѹга* има значение 'люспа, черупка', а не *чушка*. При *Шаткарски* – от диал. *шаткар* – значението 'човек, който отглежда шатки (патици, гъски)', не би трябвало да се свързва с общославянския корен за обозначаване на движение **ksent-* : **skent* и стб. *шѣтати сѣ* със значение в нвб. 'шетам, ходя, скитам'.

При ФИ *Пандаджиев, Пантаджиев, Пантажиев, Пантаджийски* с мотивираща дума *панта* е избрано второто значение *картоиграч*. Мисля, че в случая по-логично е първото значение 'човек, който изработва панти' – 'съединяващ механизъм на два предмета, които се въртят около обща ос'.

Въпроси предизвиква и ФИ *Ракаров*, което освен прякото значение на думата *рак* може да има и друго значение или мотивираща дума. Н. Геров в V том на своя речник за *ракъ* дава значение „желязна плоча, в която се зазира петата на воденично колело, та да се върти вретено“. Това определение може да бъде прието като преносно и вторично значение на думата *рак*. Съществува обаче и старобългарска дума *рака* със следните значения: 1. надгробен паметник и 2. ковчег.

Неточно е дадено значението на *Кехайдов* на стр. 80 от *кехѧ* „остар. началник на група, селски глашатай“, поради което името неправилно попада в семантичната група *глашатай*. На стр. 123 е посочено разпространеното в българския език значение: *kāhуа* 'домакин на богата къща, началник на еснаф' < перс. *Kethudā* < *ked* (къща) и *huda* (господар).

За уточняване на значението на някои думи трябва да се направи справка с Речника на Найдено Геров, а при мотивираща дума, проникнала в български от турски или от гръцки – със съответните двуезични речници.

Конструирането на системата на ФИ с мотивираща дума занаят или професия изисква задълбочени познания по всички лингвистични дисциплини. Тези познания на кандидата са безспорни. Посочените пропуски са неизбежни при подобен тип изследвания, тъй като се обработват данни от голямо количество лексикографски източници с различни графични означения в етимологията на мотивиращата дума при ексцерпиранията имена.

Представеното изследване има значим принос в българската ономастика и поради факта, че е направен азбучен показалец, в който ФИ са номерирани. Това позволява бързото намиране на информация, което е основно изискване при съвременните научни издания.

Давам висока оценка на научните изследвания на Марияна Карталова, които са част от ономастичната традиция в Катедрата по общо езикознание и история на българския език в

Пловдивския университет. Те са заявка за сериозно присъствие на колегата в българистичната лингвистика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от Марияна Карталова **отговарят на всички изисквания** на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

В работите на кандидата има оригинални научни и приложни приноси, които са публикувани в списания и научни сборници, издадени от международни научни издателства. Теоретичните разработки имат практическа приложимост, като част от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Кандидатът има висока научна и преподавателската квалификация.

С пълна убеденост давам своята **положителна** оценка и препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Филологическия факултет за избор на **Марияна Асенова Карталова** на академичната длъжност „**доцент**“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Общо и сравнително езикознание).

14.03.2025 г.
Пловдив

Рецензент:
Доц. д-р Антоанета Джельова